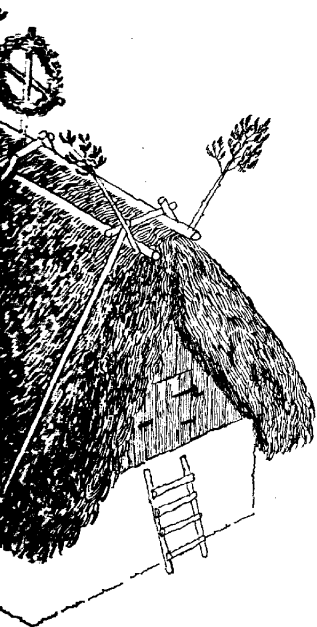

FÖRRE SLOTTSSKRIVAREN PÅ VISBORG DANIEL JENSENS BO

EN INVENTARIEFÖRTECKNING FRÅN VISBY 1619

Av HENNING BENDER

Vid *blindu* möts de båda takhalvorna, en rygging av långa agstrån, *ryftu*, täcker takåsen. Ovanpå *ryftu* läggs längs hela åsen två *bräunstängar* och vid dessa fästas *hänglarna*, som sammanhålls över takåsen av *hänglokäppen*. Vid sammanfogningen brukade man förr enekilar, numera använder man spik. En sista avputsning sker genom att taket sopas med dretrepet som föres fram och tillbaka över takytorna. Täckningsarbetet är dock inte färdigt förrän *korsstangen* placerats på takåsen.

teckningar är utförda av förf.
än danskan av K. Svahnström.

I anslutning till de byggnadshistoriska undersökningar, som under de senaste decennierna gjorts av några 1600-talshus i Visby,¹⁾ vill man gärna ställa frågan hur de människor levde, som befolkade dessa byggnader: med vilka möbler och redskap fylldes rummen och hur gick man klädd?

Särskilt beträffande Visby är frågorna svåra att besvara. I kontrast mot stadens enastående bestånd av gamla byggnader står en nästan fullständig brist på skriftliga källor, som belyser borgarnas dagliga liv under första hälften av 1600-talet. Antalet bevarade handlingar ökar visserligen under perioden, men denna ökning gäller först och främst de statsadministrativa arkivalierna — läns- och tullräkenskaper — som bara innehåller spridda och tillfälliga upplysningar om Visbys inre förhållanden, medan stadens eget arkiv — rådstuarlivet — före återgången till Sverige 1645 endast ytterst sporadiskt är bevarat.

Bristen på bouppteckningar är kanske mest kännbar för den, som sysslar med här ifrågasvarande spörsmål. Anteckningar om skiften av fast egendom och tillhörande lösöre vid försäljning eller dödsfall, som för många andra danska städer kan utgöra en grundval för beskrivningen av borgarens bohag på Christian IV:s tid (1588—1648), förekommer i Visby först från 1657.

Det är mot denna bakgrund jag har önskat rikta uppmärksamheten på en hittills obeaktad packe handlingar bland statsadministrationens akter i Rigsarkivet i Köpenhamn. Trots en föga lovande påteckning: "1611—25. Københavns Raadstuedom over forrige Slotsskriver på Visborg Daniel Jensen og Akter ang. Regnskabet for hans Kongen tildømte Bo. (Danske Kancelli nr. B. 212.)" innehåller packen, utöver det titeln anger, Daniel Jen-

sens egenhändiga räkenskapsböcker med bilagor över handeln med bönder, borgare och köpmän på Gotland 1611—18 samt det aktstycke som jag i det följande i synnerhet vill sysselsätta mig med: en detaljerad inventarieförteckning från 1619 över Daniels hus, gård och ägodelar i Visby.²⁾

Som detta är det äldsta kända borgerliga inventariet från Visby (av äldre inventarier känner man bara några kyrkliga och två för fattighjon),³⁾ så finns det anledning att sysselsätta sig något dels med Daniel Jensens person, dels med förhistorien till syneförrättningen.

Daniel Jensen

Om Daniel Jensen lämnar källorna ingen upplysning, förrän han 1608 framträder som underslottsskrivare på Visborg. Hans härstamning är således obekant. Han har inte som den samtidige slottsskrivaren⁴⁾ Jens Bertelsen innehaft sitt ämbete under Herman Juel (länsherre 1595—1607), möjligtvis kan den nyutnämnde länsherren Brorstrup Gjedde (på Visborg 1/5 1608—18/5 1614) ha tagit med Daniel från Halland, där Gjedde dels ägde gods, dels fungerade som länsherre (på Laholms slott 1597—1608).

Att det rått ett visst förtroligt förhållande mellan länsherren och hans *underslottsskrivare* — trots att *slottsskrivaren* Jens Bertelsen var den ämbetsman, som stod länsherren närmast — finnes knappast något tvivel om. Dels finns avräkningar rörande spelskulder mellan de två, dels visar en bevarad fältskärräkning betalad av Daniel, att han velat hjälpa Gjedde att dölja, att denne i berusat tillstånd hade sårat slottsportvakten i huvudet med en hillebard. Inom länsförvaltningen var det Daniel Jensen, icke Jens Bertelsen, som renskrev räkenskaperna och 1609—14 årligen personligen inlevererade dem till Köpenhamn (gästgivarräkningarna är bevarade). Daniel var den som sörjde för att de kontanta skattemedel kronan önskade av länet framskaffades genom försäljning till köpmännen av böndernas naturaprestationer. Slutligen var det Daniel, som ombesörjde Gjeddes privata handelsrörelse med tjära, spannmål och oxar från de två ladugårdarna. Länsherren hade mot en årlig avgift på 200 riksdaler (=rdlr) full förfoganderätt över skörden från Roma kloster och slottsladugården vid Visby. Jens Bertelsens avskedande och Daniel Jensens anställning som slottsskrivare 1613 får förmodligen ses som en konsekvens av detta förhållande.

Under senare delan av 1613 blir emellertid Brorstrup Gjedde sjuk och dör 18/5 1614. Gjeddes hustru är redan död (1613) och hans barn är ännu omyndiga. Det faller därför på Daniel Jensens lott att avsluta läns- och ladugårdsräkenskaperna, administrera länets ekonomi under vakansen tills

en ny länsherre kan tillträda och ta hand om Gjeddes privata företag och ägodelar på ön (gården Mörby i Lokrume socken tillhörde Gjedde). Fres-telsen till missbruk av denna ställning är stor! Daniel, som redan från 1611, i strid med ett kungligt förbud för slottstjänare att bedriva privat handelsrörelse, har drivit handel från en källare och bod, som han hyrt i Vis-by, ser sig nu ha möjlighet att på egen hand disponera över hela 1613 års skörd från de två ladugårdarna, ett stort parti tjära — som säljs för 900 rdlr — samt över indrivandet av de betydliga skatterestantier, som inne-står hos bönderna från Gjeddes hela ämbetsperiod. Det inlevererade kapi-talet använder Daniel till sin egen handels- och utlåningsrörelse och skuld-fordringarna, däribland böndernas skatterestantier, utnyttjar han under följande år till att tvinga de skuldsatta till att handla med honom till pri-ser *han* fastställer. I Daniels räkenskapsbok kan man följa hur han låter bönderna avbetala med tjära, som han sedan säljer med stor förtjänst. Vis-bys hantverkare får gratis utföra diverse arbeten, och 1615 tvingar han en visbyborgare att överlåta sitt hus på honom för en skuld. Icke underligt att Hans Niessøn Strelow i sin "Guthilandiske Cronica" för året 1614 an-märker, att det gick sällsamt till på ön, innan den nye länsherren Ditlev Holck (9/6 1614—9/4 1619) ankom — Strelow var själv en av de många, som var skyldig Daniel pengar detta år!

För Daniel Jensen betyder länsherreskiftet avsked från anställningen som slottsskrivare. De två männen kom snabbt på kant med varandra — en fältskärsräkning omtalar de sår Daniel fått i bägge händerna, då han under ett slagsmål med Holck grep om länsherrens dragna värja. Jens Ber-telsen återinsättes som slottsskrivare med sin svåger Jørgen Regelsen som underslottsskrivare. Avskedandet tycks emellertid enligt Daniels räkenskaper bara ha ökat hans rörelsefrihet som köpman. Verksamheten utvid-gas kraftigt åren 1615—18 med förbindelser med både tyska och köpen-hamniska handelshus. Företaget är emellertid byggt på lösan sand — start-kapitalet är icke Daniels! Redan 1616 inforrar Brorstrup Gjeddes nu vuxne son, kanslisekreteraren Ove Gjedde, överskottet från tjärhandeln och 1613 års skörd, och kritiskt blir det, då statsrevisionen i slutet av 1617 kräver, att de uteblivna skatterna från Brorstrup Gjeddes ämbetsstid skall betalas senast den 1 maj 1618. Daniel Jensen, som under de gångna åren fått pengarna att yngla av sig, ilar i början av 1618 till Köpenhamn, där det verkligen lyckas honom att prestera de önskade skattepengarna — men för sent! Regeringens misstanke är väckt. Daniel arresteras av den "ret-tertingskommission", som i augusti 1618 befinner sig i Visby, och föres av denna i bojor till Köpenhamn anklagad för underslev gentemot kronan och olovlig handelsverksamhet under sin ämbetsperiod.

Vid den efterföljande rannsakingen i Köpenhamn kan underslevet, för vilket åklagaren kräver dödsdom, icke bevisas, men den olovliga handeln vidgår Daniel själv och dömes 14/4 1619 förlustig allt sitt gods och egendom till kronan. Med detta försvinner Daniel för alltid ur källorna — återstår under de följande åren kronans avveckling av hans rörelser och själva konfiskationen.

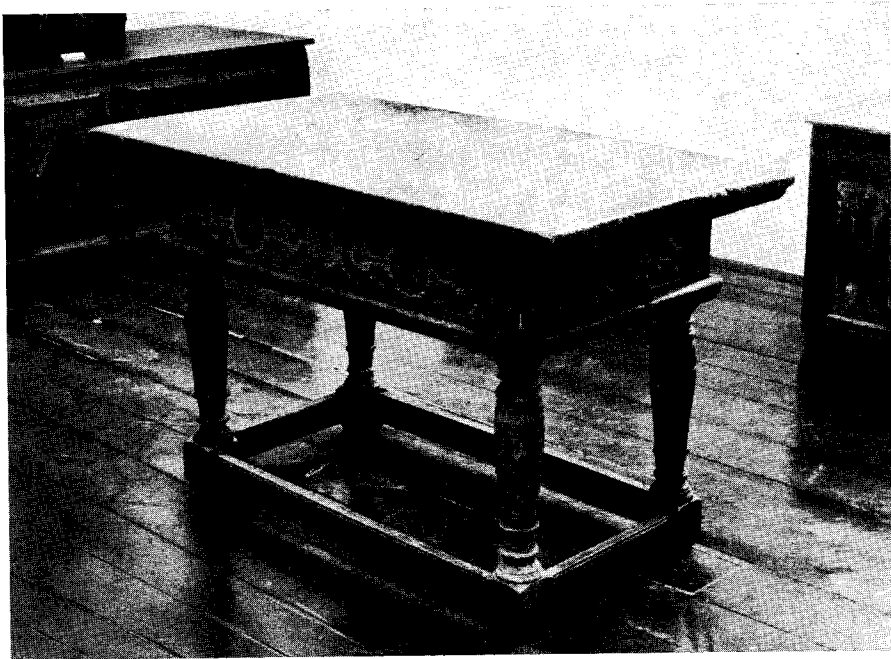
Avvecklingen av Daniel Jensens affärer går trögt. Räkenskaperna härför, som föres av Jørgen Regelsen, avslutas först 1625. Tillgångarna, som huvudsakligen består av utestående fordringar, tillsammans 7294 rdlr, är svåra att realisera, och vad skulderna, ca 5000 rdlr, beträffar, försenas avvecklingen av den störste fordringsägaren Ove Gjeddes frånvaro (han leder 1618—22 den första danska expeditionen till Indien). Balansräkningen är emellertid imponerande med tanke på att slottsskrivarlönen på Visborgs slott var 28 rdlr om året och underslottsskrivarens 6 rdlr.

Snabbare går det med värderingen av Daniels egendom och lösöre i Visby. Den 7 maj 1619 beordras länsherren på Visborg (nu Christoffer Ulfeldt) att undersöka vad den förre slottsskrivaren äger på ön: han skall låta upprätta ett inventarium häröver och sörja för att boet värderas på ett för kronan tillfredsställande sätt. Den 5 juli utföres ordern: 9 visbyborgare utväljes till värderingsmän, och börjar, läskade under arbetet av två tunnor tyskt öl, att "registrere og vurdere Daniel Jensens hus, gård og gods, løst og fast". Resultatet härav, en värderingslista om 21 sidor, anknyter med sin långa juridiska inledning och hela sin disposition nära till samtidiga skiftesprotokoll i andra danska städer.⁵⁾ Liksom i dessa skiljes strängt mellan det som uppfattas som fast och som lös egendom.

Daniel Jensens hus

Vad den fasta egendomen angår är upplysningarna i förteckningen i verkligheten ganska få: själva huset, dess tillhörande trädgårdar och uthus samt all fast inredning värderas tillsammans till 400 rdlr: "Först värderades hus och gård, vari inräknades alla "nagelfaste" ting: sängar, bänkar, ett skåp, ett bryggkar och en bryggkittel, en järnkakelugn och borden i boningsrummen. Härtill kom de kålgårdar, som tillhörde huset. Tomten tillhörde däremot Visby, och årlig hyra härför betaltes till staden." (Försvenskat och moderniserat citat).

Vilket hus i Visby som Daniel har ägt är omöjligt att avgöra.⁶⁾ Enstaka kompletterande upplysningar om dess utseende och inredning kan dock erhållas genom bevarade hantverkarräkningar. Huset kallas i dessa "det vita stenhuset" — en uppgift som stämmer med utgifter för kalk-

*Bild 1. Bord med stenskiwa. 1600-talet. Från Kysings i Vall, nu i Gotlands Fornsal.
Foto W. Falck.*

strykning och murreparationer. År 1616 låter Daniel sätta upp en täckt svalgång av trä med fönster och låter täcka denna och byggnaden i dess helhet med ett nytt stentak. Under Daniels tid fanns vidare en dubbel stentrappa med järnledstänger från gatan till husets huvudingång.

Till huset har också hört en rad uthus — en vagnbod och ett redskaps-
hus nämnes. 2 hästar och 2 kor har sannolikt krävt ett eller flera stall.
Bryggkittel och -kar kan, såsom brukligt var, ha stått i ett eget uthus. Den
gård, som huvudbyggnaden och uthusen har utgjort, avstängdes från yt-
tervärlden medelst 4 låsta portar (Henrik Kleinsmeds räkning). Trädgår-
darna däremot kan mycket väl ha legat på andra ställen i staden — en an-
ges i varje fall som "liggande utanför muren vid stranden".

Vad husets inre angår, skiljer man i hantverkarräkningarna mellan flera
rum. Oftast omtalas "den store stue", som Daniel låter förse med ett golv
av 200 ölandssten (lagt av Hans Svendsen Murmester), med fasta trä-
bänkar längs väggarna och målat panelverk på väggar och tak (Marcus
Fyrhaes, snickare, och Jørgen Maler). Av andra rum nämner mästern Jør-
gens räkning dekorerad av en kammare med en sängplats och klensmedens

räkning insättande av ett lås "for det rum hvor Daniel daglig sidder", ett uttryck, som möjligtvis kan avse Daniel Jensens krambod.

Vad slutligen husets uppvärmning angår, upplyser en murmästarräkning, att två skorstenar reparerades 1616 — en av dessa har förmodligen stått i förbindelse med köket, medan den andra torde ha varit ansluten till öppna spisar i rummen. Sin järnkakelugn köper Daniel i varje fall först 1617 av prästen Hr. Jørgen i Hejnum.

Daniel Jensens lösöre

Betydligt mera detaljerad är förteckningens uppgifter om husets lösöre. Dessa föremål, som skulle kunna säljas vart för sig, uppräknas separat med värderingspris. Ordningsföljden är dessvärre ganska oöverskådlig. Samtida skiftesprotokoll uppställdes vanligen så, att man antingen uppräknade föremålen efter material (silver, koppar, tenn, järn, trä, linne, gångkläder m. m.) eller efter deras fördelning på olika rum. Här är bara det första tillvägagångssättet delvis använt. Först uppräknas allt lösöre av silver och alla reda pengar, men därefter uppdelas alla andra föremål under två rubriker: "Godsets vurdering", som först och främst innehåller metall- och träföremål, och "Daniel Jensens senge- og gangklæder", som i stort sett innehåller det rubriken utlovar.

Bordssilvret, varav kan nämnas 5 stora silverkannor och 19 silverskedar, har Daniel förvärvat genom sin pantlånarverksamhet. Silvret har knappast varit i dagligt bruk, det har varit en kapitalplacering; som sådan värderas det oavsett bearbetningen till $\frac{1}{2}$ rdlr per lod. Av boets 428 lod silver sänds 364 strax därefter till Köpenhamn. Bara en person, hamnfogden i När, Lauritz Christensen Luttenslår, lyckas att betala de 15 rdlr, han har lånat mot en pant av 64 lod silver.

Till Köpenhamn går samtidigt alla *kontanter*, som finns gömda på 13 olika ställen i huset: i lärftspåsar, börsar, skrin och kistor — en anseelig summa om 1196 rdlr, och 27 spanska realer.

Viktigare för kunskapen om det dagliga livet i Visby är de återstående 16 sidorna i inventarieförteckningen: uppräknningen av boets bruksföremål. I motsats till silvret och pengarna stannar dessa ting på ön och har på ett eller annat sätt använts här i fortsättningen. Den stora mängden föremål, tillsammans 295 värderingar, omöjliggör ett fullständigt återgivande. I stället skall jag i det följande söka ta upp några av de föremålsgrupper som förekommer under rubriken "Godsets vurdering": Daniels varor, verktyg, köksattiralj, servis m. m.

Blott enstaka föremål erinrar om *Daniels yrke* som köpman. Betydande mängder tjära (19 tunnor), 1600 tegelsten och ca 200 alnar lärft m. m. torde

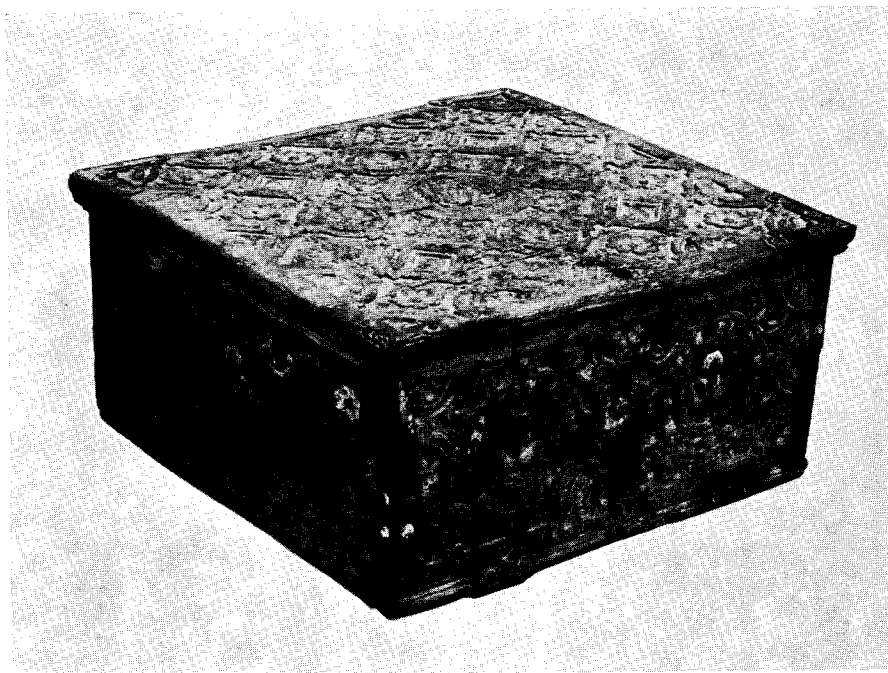

Bild 2. Skrin rikt dekorerat med beslagsornamentik. 1600-talets förra hälft. I Gotlands Fornsal. Foto W. Falck.

dock utgöra rester av det varulager, som hans räkenskapsbok närmare upplyser om. Med utövändet av köpmansyrket sammanhänger förekomsten av vågskålar, skrivdon (bläckhorn och skrivschatull) samt 2 vagnar, varmed Daniel har företagit handelsresor till bönderna över hela ön. Bägge vagnarna har efter inventarieförteckningen och smedräkningarna att döma varit beräknade för 2 hästar. Vagnskorg, hjul och vagnslåda har varit försedda med järnbeslag. Lika litet som någon annan i Visby vid denna tidpunkt har Daniel ägt något skepp. Om de sjöresor han kan ha företagit talar i inventariet blott hans "lange søkjortel af ulveskind" (vargskinn).

Från tiden som slottsskrivare stammar möjligtvis Daniels osedvanligt stora antal *vapen*: "2 nye og 12 ældre geværer, 5 pistoler, 4 sværd, 2 dolke, 2 spyd (spjut), 1 stridshammer og 2 jernhjelme" — Kalmarkrigets utbrott 1611 föranledde anskaffandet av 12 gevär till Visborg (24/6 1611).

Mera normalt är Daniels innehav av vanliga *verktyg*: 4 stora och 4 små hammare, 11 smedstänger, 2 skyfflar och 2 yxor är alla inköpta 1615 från slottssmeden Thrued Bendtzøn, som samma år levererar största delen av

Daniels *köksuppsättning*. För att passa elden — matlagningen har försiggått över öppen eld — har man haft 2 eldgafflar, 2 eldtänger och 2 askskyfflar. För stekning: 3 rostar, 2 stekspett och 2 stekpannor. För kokning: 3 trefötter och 4 kittelkrokar, varpå inventariets 7 kopparkittlar, dess enda mässingskittel och 2 koppargrytor torde ha stått resp. hängt. Utöver detta har man i köket klarat sig med 2 järnskedar, 3 köksknivar och 4 stora gafflar.

När maten kom in på bordet, ställdes de varma kittlarna eller grytorna på 2 bordkransar av mässing; händerna tvättade man möjligen i något av husets 3 handfat av mässing, varefter man kunde gripa sig an med måltiden med sin medförda kniv och sked (bestick finns, utöver de redan nämnda silverskedarna, icke i inventariet; kniv — och sked — medförde var och en själv). Den *servis* som ställdes fram, bestämdes naturligtvis av tillfället. Bordstennet — 36 tallrikar, 26 fat och 4 kannor — brukades till fest men utbyttes förmodligen till vardags mot ett långt enklare bestånd om 264 (!) tallrikar, 3 kannor och 6 krus, alla av rödmålat trä, samt 6 lerfat, 5 lerskålar och 3 lerkrus.

Av övriga metallsaker i huset må slutligen nämnas mässingsföremålen för *belysningen*: 2 ljusarmar till väggarna och 12 ljusstakar, vartill hör en ljussax och en ljussläckare. Det ljus, som husets 4 polerade mässingspeglar kunde reflektera, var obetydligt.

Vad egentliga *möbler* angår har redan nämnts, att bord, skåp och bänkar uppfattades som delar av själva huset och därför värderades tillsammans med detta. Ytterligare upplysningar om detta bohag kan bara erhållas genom inventarieförteckningens tillfälliga notiser om möblernas tillbehör. Ett antal textilier hör således samman med borden, som efter tidens sed synes ha varit täckta med hela tre lager. Underst bordslakanet, varav huset äger ett blått och två vita, därefter en av de fem borddukar och slutligen bordklädet — av dylika omtalas 2 gröna av sammet. Ett av borden bör ha stått så, att de *väggfasta bänkarna* utgjorde sittplatser härtill. Av *stolar* fanns 3 st. lågt värderade. Viktigare på den tiden ur inredningssynpunkt var *bänkarna*, som var beklädda med kostbara tyger: 3 flamska bänkdynor av 12, 9 och 7 1/2 alns längd, en skinndyna och 5 flamska hyender till ryggstöd.

Av *skåp* nämns blott det, som omtalas i förbindelse med husets värdering. Benämningen "et kandskab" tyder dock på en möbel med tallrikshyllor överst och lådor nederst; är detta riktigt får i varje fall tenntallrikarna och några röda låddukar ("skuffeduge") en naturlig placering. Återstående förvaringsmöbler har utgjorts av 8 järnbeslagna och målade skrin, 2 snidade kistor och 9 flätade korgar.

Bild 3. Kista med framsida i plattskärning och med målade fält. 1600-talet. I Gotlands Fornsal. Foto W. Falck.

Vad *sängar* angår är det nödvändigt att gå över till inventarielists avslutande huvudavsnitt: "Daniel Jensens senge-og gangklæder". Om antalet sängar får man ingen upplysning, men att döma av utstyrseln bör det ha funnits 2 eller 3 himmelssängar. Till 3 sängomhängen alla 18 alnar långa — ett nytt av dubbel taft, ett av röd damast och ett av slitet blått kläde — svarar 3 sängtäcken av samma färger och stoffer. Härmed är det inte slut på ståten: andra danska bouppteckningar visar, att en säng knappast togs upp om den inte innehöll minst 2 bolstrar, 1 dunkudde och 1—2 täcken. Daniel Jensens sängkläder, som tillsammans värderades till 168 rdlr, hade samma omfattning: i besittning av 17 lakan, många med spetsar, 7 bolstrar, 4 dunkuddar och 5 täcken kunde han om aftonen sjunka ner i dunhavet, iförd en av sina 6 nattmössor.

Liksom sängutrustningen värderas Daniels *gångkläder* högt. Största delen av värderingssumman, som med sina 223 rdlr är nästan lika hög som värdet på silvret, hänför sig dock till ett relativt litet antal klädesplagg. Dyrast är några kvinnopersedlar — det enda ställe i det omfattande materialet där det antyds att Daniel har haft en hustru:?) 1 kvinnokjol av

dubbel taft, 1 kvinnokappa av kaffa (silkesplysch vävd i mönster) och 1 chalonkappa (kappa av fint franskt ylletyg) värderat till 40 rdlr. För Daniel torde 2 sobelmössor, 1 par kaffabyxor och 3 silkeströjor, värderat till 50 rdlr, ha utgjort söndagskläderna. Tygerna är sannolikt importerade, men kläderna är sydda i Visby. I en bevarad skräddarräkning på plattyska från Berte! Lauridsen kan man återfinna nästan alla inventarieförteckningens klädespersedlar — några, exempelvis Daniels dyraste tröja, med detaljerade upplysningar: "en tröja av grönt silke, uppskuren i ett mönster, varigenom fodret av brunt vädurskinn kan ses uppstoppat med bomull och stofferat med silkesnöre." Resten av kläderna skall kort omnämnas i den ordningsföljd de bars: närmast kroppen skjortan (8 st. uppräknas), därefter bröstduken, ullskjortan (3 av var) och slutligen tröjan, varav det finns 2 av enklare material än de redan nämnda. Till halsbeklädnad fanns 15 kragar, varav 4 spetskragar, och för huvudet, förutom sobelskinnsmössorna, 3 hattar och 1 rävskinnsmössa. Förutom de nämnda kaffabyxorna ägde Daniel ett par slitna av sammet, ett par av läder samt ett par av brunt kläde. Då dessa benkläder var knäbyxor spelade strumporna en dekorativ roll. Till helgdags har han burit ett av sina tre par silkesstrumpor med tillhörande silkesstrumpeband, till vardags var 14 par stickade strumpor i bruk.

Skor eller kängor nämns märkligt nog överhuvudtaget inte. Man får väl liksom beträffande övriga kläder räkna med att Daniel kan ha tagit med sig en del, då han huvudstupa fördes från ön 1618.

Daniel Jensens målningar

I det ovanstående har vi berört en serie av de mera väsentliga föremålen i inventarieförteckningen, och det återstår endast några få ägodelar, som värderingsmännen synbarligen funnit svåra att värdera och därför skjutit åt sidan i första omgången. Dessa föremål tillfogas nu i listans sista del men tyvärr icke med den detaljrikedom som har kännetecknat tidigare uppgifter. Ett "sejerværk" (ur) värderas till 8 rdlr, köpt 1617 i Köpenhamn för 25 rdlr. Ett antal små och stora tryckta böcker upptas utan närmare specificering till 20 rdlr tillsammans. Daniel Jensens 12 "tavlor" slutligen värderas utan någon beskrivning till 16 rdlr.

Endast tack vare en tursamt bevarad räkning av Jørgen Maler är det möjligt att bestämma 8 av dessa målningar närmare. Mäster Jørgen eller som han själv kallar sig i sin på tyska skrivna räkning "Georgen Mahler" har förutom den tidigare nämnda dekorationen av ett stort rum och en

kammare i Daniels hus smyckat detta med "Einen Saluator" (Kristus som Frälsare).

"Eine Taffel das Kindelein Jesus" (Jesusbarnet)

"Eine Taffel Sanct Jeronimus" (katolska helgonet och kyrkofadern Hieronymus!)

"Zwe(i) Taffel venus Bilder" (två tavlor med Venusbilder).

"Zwe(i) Taffel die Welsche Pfluge" (?)

"Ein Conterfei, Daniell sin egen" (ett porträtt av Daniel).

Vad Kristus- och Venusbilderna angår hör de liksom porträttet av husets ägare till de gängse motiven i andra rika hem i Danmark vid denna tid. Framställningen av ett katolskt helgon är däremot ovanlig och motivet "die Welsche Pfluge" är okänt ("Welsch" = välsk, d. v. s. sydländsk, främmande, "Pflug" = plog) — möjligen rör det sig om en allegorisk framställning. Dessa målningar har ej varit högt värderade, själv begärde Jørgen Maler bara 2 rdlr för porträttet och 1 rdlr för var och en av de övriga. Upplysningarna om dem är dock viktiga. Mäster Jørgen är bekant från åren 1612—19 som målare i andra välbärgade Visbyhem: hos superintendenten, stadskapellanen och på slottet,⁸⁾ men motiven känner vi inte. Det är inte heller omöjligt, att han, med tanke på att han tydligen också var förtrogen med religiösa motiv, kan ha haft uppdrag för landskyrkorna (Stora Kutatavlan från 1618 i Fårö kyrka anses enligt Sveriges Kyrkór, Gotland band II, s. 7, vara "målad av en i Visby bosatt tysk konstnär").

Daniels bo och Visby

Efter att ha tagit del av några av de upplysningar som detta tidigast kända borgerliga inventarium från Visby meddelar, kan man konstatera, att Daniels bo knappast kan ha representerat stadens genomsnittliga levnadsstandard. Förre slottsskrivaren och köpmannen har hört till en klass, som här liksom i alla andra danska städer placerat sig överst: köpmansståndet. Då det saknas källmässiga jämförelser från Visby får Daniel Jensens bo ställas i relation till uppgifter om andra danska köpmanshem.⁹⁾ Hans bo har icke stått tillbaka för dessa; han har, fastän bosatt i Visby, liksom köpmän i andra mera centralt belägna danska provinsstäder, kunnat skaffa sig de ting, som tillhörde ett förmöget borgarhem i Danmark vid denna tid. Att dessa saker emellertid i så stor utsträckning är levererade av Visbys egna hantverkare ger anledning till antagandet, att Daniels bohag icke kan ha varit helt enastående i staden. Dessa hantverkare kan knappast ha livnärt sig på leveranser enbart till slottet eller Daniel —

det måste ha funnits andra välbärgade avnämare i staden, borgare, som har betjänat sig av samma sorts redskap och kläder som Daniel Jensen och vars hus har haft möbler och utsmyckning liknande slottsskrivarens. På så sätt får de anförda upplysningarna från arkivbunten om Daniel Jensen betydelse för vår kunskap om vardagen för de människor som i likhet med honom bebodde de medeltida stenhusen i Visby vid början av 1600-talet.

NOTER

- ¹ Svahnström, G., Burmeisterska huset. Stockholm 1942.
Dens., Agrellska huset i Visby. I Gotländskt Arkiv 1946. Lund 1946.
Dens., Gamla Residenset i Visby. I Gotländskt Arkiv 1968. Visby 1968.
- ² Fotokopia i Landsarkivet, Visby.
- ³ Inventarier för domkyrkan och prästgårdarna i Visby 1585. Länsarkivets akt-publikationer. IV. I Gotländskt Arkiv 1933. Visby 1933.
Rigsarkivet, Köpenhamn. Reg. 108 b. 1611—17. Regnskaber for Visby Helliggeistes-hus. Fotokopia i Landsarkivet, Visby.
- ⁴ Rigsarkivet, Köpenhamn. Lensregnskaber Visborg len. 1600—11 och 1611—25.
Fotokopia i Landsarkivet, Visby. — Jämför epitafium från Visby domkyrka över Anne Regelsdatter. I Kyrklig konst efter reformationen i Gotlands Fornsal av E. Lundmark, nr 103. Sthlm 1925.
- ⁵ God översikt: Jørgensen, J., Skifter og Testamenter. København 1969; för enskilda städer: Olrik, J., Borgerlige Hjem i Helsingør for 300 Aar siden. København 1903; huvudarbete: Troels-Lund, Dagligt Liv i Norden. København 1879—1901 (6. uppl. København 1968 ff).
- ⁶ Huset såldes 24/10 1623 till en borgare i Visby för värderingssumman 400 rdlr. Köparens namn nämnes tyvärr inte. På ett annat ställe i materialet omtalas 7/5 1624 Baltzar Smidt, senare borgmästare i Visby, som ägare till alla Daniels trädgårdar. Då dessa värderades tillsammans med huset är det möjligt, att Smidt också är husets köpare. Familjen Smidts egendomar ligger i slutet av 1600-talet samlade kring St Hans plan.
- ⁷ Tyg till Daniels två drängar Jørgen och Frederik omnämns i skräddarräkningen. Förmodligen är dessa Daniels söner, då i räkenskaperna ej finns upptagna några löneuppgifter för dem såsom för Daniels övriga tjänstefolk.
- ⁸ Svahnström, G., Burmeisterska huset, sid. 91.
Lensregnskabet 1619/20. — Jørgen Maler är död före 12/2 1621, då *in*kan kvitterar med sin döde mans sigill.

Övers. från danskan av K. Svahnström.